

Landsforeningen
MARTIN A. HANSEN

Nyhedsbrevet nr. 13

Det er med stor fortrøstning og optimisme, hvad angår udbredelsen og formidlingen af Martin A. Hansens forfatterskab, at jeg hermed udsender Nyhedsbrevet.

Gode lokale kræfter i og omkring Strøby, forfatterens hjemsted, arbejder ihærdigt med Digterruten og arealerne omkring de enkelte rutepunkter, og deres indsats, hvor der også arrangeres lokale møder og foredrag, er af stor betydning for Landsforeningens arbejde.

”Orm og Tyr”-temaet har for alvor vakt genlyd landet over, hvor der er afviklet og også i 2017 vil blive afviklet seminarer med stor tilslutning.

Jeg har taget initiativ til at oprette en særlig ”Aarhus-Gruppe”, hvis medlemmer, der består af litterater og teologer, arbejder seriøst med Landsforeningens næste overordnede tema, ”Martin A. Hansen og Besættelsestiden”, som vil blive skudt i gang i 2018.

Facebook-gruppen, som har adskillige medlemmer, er en god platform for nyheder, møder og udgivelser.

Siden sidst har vi i bestyrelsessammenhæng bl.a. afviklet et velbesøgt fødselsdagsarrangement og holdt nogle gode og konstruktive bestyrelsesmøder. God læselyst.

Herfra de bedste ønsker om en fredelig adventstid og en glædelig jul

*Hadsten, november 2016,
Ole Juul*

146. ”Orm og Tyr”-seminar på Emmaus.

Lørdag d.29.oktober afholdt ”Emmaus”, Haslev i samarbejde med Landsforeningen Martin A. Hansen og Haslev kirke et seminar om ”Orm og Tyr”.

Knap 100 havde tilmeldt sig seminaret, der indeholdt tre foredrag. Ole Juul indledte dagen med sit foredrag ”At binde mørkets fyrste”, om opstandelsestroen og –tanken i ”Orm og Tyr”. Efter en solid frokost som altid på Emmaus fortsatte dagen med et besøg i Haslev kirke, hvor deltagerne så og fik fortalt om Sven Havsteen-Mikkelsens store maleri ”Golgata”. Besøget her blev en god appetitvækker til eftermiddagens første foredrag af Agner Frandsen, Ribe, der levende fortalte om mødet med Sven Havsteen-Mikkelsen, om hans kunst i ”Orm og Tyr”-perspektiv og om rejse til Island. En rigtig god dag på Emmaus sluttede med Henning Nørhøjs foredrag ”Fra soldyrkelse til folkekristendom. Martin A. Hansens ”Orm og Tyr” i et kirkehistorisk perspektiv”.

147. Nye ”Orm og Tyr” seminarer.

Lørdag d.18.marts 2017 er der planlagt et seminar i Foulum, Himmerland med to foredrag.

Foredrag om formiddagen af Anders Thyrring Andersen og af Bjarne Nielsen Brovst efter frokosten

Inkl. frokost og kaffe undervejs kommer dagen til at koste 200 kr. pr person.

Tilmelding og yderlige informationer på tla@km.dk.

Lørdag d.8.april 2017 er der planlagt et lignende dagseminar i sognegården i Middelfart.

Foredragsholdere er Anders Thyrring Andersen, Ole Juul og Henning Nørhøj

Der udsendes til disse to seminarer særskilt program og indbydelse m/tilmelding.

148. Fødselsdagsfejring 2016

I år havde bestyrelsen valgt et alternativt program for at markere den særlige dag, 20.august, Martin A. Hansens 107-års dag.

Kirkeladen i Strøby var fyldt op, da formanden, Ole Juul, bød velkommen, og hvor bestyrelsen havde besluttet at uddele et æresmedlemsbevis til en af de helt store støtter af formidlingen af Martin A. Hansens forfatterskab, den mangeårige leder af Folkeuniversitetet i Skærum Mølle, Gudrun Aspel.

(fortsættes på næste side)

Hans-Ole Hansen begrundede uddelingen med følgende hyldesttale:

Hardsyssels stærke kvinder.

Skærum Mølle ligger tæt på sammenløbet af Storåen og Lilleå i Hardernes gamle land. Her skabte to kvinder, ejeren, nu afdøde Anna Elise Willemoes, og højest nulevende cand.psych. Gudrun Aspel, det enestående Folkeuniversitetscenter som centrum for kursusvirksomhed, foredrag, studiekredse og museumsvirksomhed. I mit sind er begge til stede her i dag. Jeg fik dog så megen kontakt med jer, at det ikke er svært for mig at se jer begge. I er blevet kaldt "riddere af den folkelige oplysning". I centerets virksomhed igennem mange år har seminarer, foredrag og drøftelser af Martin A. Hansens forfatterskab været på programmet og det på baggrund af flere synsvinkler. Forfatterskabet. Kirkebogen Orm og Tyr. Retsynet.

Vi har her umiddelbart uden for Kirkeladen og mod vest, på kanten af Tryggevælde Ådal og de marker, som digterens farfar engang forpagtede og dyrkede, en smuk, højrest og kraftig sten stående. Stenen bærer digteren Ole Wivels mindedigt, hvis sidste verslinjer siger: "... arvet retsyns unge værnere, stort gav du os landet igen".

I min opfattelse er retsyn ikke en juridisk betegnelse, men en folkelig styrke, som kan vækkes til handling om uret begås. I 2018 vil temaet for oplysning om forfatterskabet blive "Martin A. Hansen og besættelsen". Her vil begrebet "arvet retsyn" komme i nærmere belysning, antager jeg. Al god, folkelig oplysning aflejrer i nye generationers sind elementer af et arvet retsyn, der søger nye, unge værnere. Og det i en tid og verden, hvor retsynet angribes af stærke kræfter, som fremover vil skabe et nyt syn i mennesker.

Da jeg var ganske ung forekom din hjemegn, Gudrun, mig fjern. Sandflugt. Oversvømmelser. Et hav med forlis og død. Store mørke plantager og blæst og blæst. Min far fortalte om de renskurede, romanske granitkirker, som han og hans fæller berejste og viste mig nyindkøbte landkort med myriader af interessante steder, fortalte om fund, om landskabet og møder med mennesker i dette land via sine foredragsrejser. Der tonede et andet Hardsyssel frem i mine forestillinger. Egne som i oldtiden, i vikingetiden og i middelalderen med stor kraft og styrke præsterede resultater, det kneb med på min fødeø Sjælland.

Man har fremsat den hypotese, at vikingetidens Jellingdynasti af konger havde rod i hardernes stamme og her tørnede sammen med danerne. Og vandt over dem for en tid. "Hard" betyder "skovrigt område". Selv fik jeg flere gange husly hos dig og hos din mor, som sad i sit lille orangeri med en yndig ro og en glæde ved at lytte til, hvad man kunne finde på at oplæse for hende. Iført blå "maofrakke" vandrede jeg ad grusvejene i strid med snefogets ispigge og i læ bag plantagernes granmure som i en fremmed verden, der opklarede sindet og blev mere og mere fortrolig. I din hjemverden var dens prægtige, romanske kirker blevet beriget af Martin A. Hansens skildringer i Orm og Tyr.

Skærum Mølles mange muligheder som ramme om oplysning af håndgribelig art var jeg en smule med til at forme for mange år siden, da alt var ungt. Det store seminarstævne om fars forfatterskab i 1989, gennembrudsåret forud for udgivelsen af hans dagbøger, blev gennemført med dig og Anna Elise som værter. Anna Elise som den erfarne administrator og du som den udfarende og engagerende kraft. En historisk begivenhed for oplysningen om Martin A. Hansens liv og virke.

Da jeg gennemtænkte mine ord til dig lyste stednavne på din egn op. "Skærum" - måske en mindelse om "Lilleåens" gamle navn "den skære - den klare". Vemb som "Vi-hjem", Råsted som "Roirs Sted". Ulfborg. Nørre Vosborg og mange andre. Jeg kom til at tænke på, at data fra dit CV egentlig tog sig svage ud i forhold til dit handlende og virkende jeg gennem tiderne. Du var dig.

Med disse ord - modtag dit bevis som æresmedlem af Landsforeningen Martin A. Hansen. Ledsaget af gode strømme som når tilbage til ham selv.

Hans-Ole Hansen

Gudrun Aspel modtog med stor glæde æresmedlemsbeviset og takkede bestyrelsen og forsamlingen med følgende ord:

Meddelelsen fra landsforeningen gjorde mig overrasket, lidt beklemmt, men meget glad.

Jeg havde svært ved at se mig selv i forbindelse med så stor en ære. Men så kom jeg til at tænke på, hvad æren skyldes, og som jeg nu kan sende en taknemmelig tanke, nemlig de vestjyske kvaderstenskirker, for dem har vi mange af, hvor jeg kommer fra: Staby, det "kræsnebyggeri" med perlevinduerne, Stadil med det gyldne alter og Hee med triumfbuen. Jeg tænker på "Orm og Tyr", hvor der står: "Nogle af Danmarks største og rigeste landsbykirker findes i tyndt befolkede strøg" – bygget af granitstenen "som har slægtskab med hav og luft" og som kan "glimte, som sad der ædelsten i fladen". Jeg bringer derfor en hilsen fra og til stenmestrene, som ville kende "alle stenene, hver og én, før de blev udvalgt og placeret". Og jeg tænker på Martin A. Hansens råd om ved besøg først at gå hele vejen uden om kirken og hilse på!

Netop skildringerne af kirkerne er det, der har betaget mig hos Martin A. Hansen, men også vejret: Dansk vejr og landskabet med det mysteriefyldte begreb "sakraltopologi". Tanken får overvejelser, når den læser om Grydehøj i Lejre, set fra Grydehøj i Skærum, det sted, hvor Folkeuniversitetscenteret ligger, og hvortil æren i øvrigt vitterlig skal adresseres.

Men hvad tænker jeg ellers på? Lad mig i flæng nævne nogle indtryk: Martin A. Hansens foredrag 1954 på Krabbesholm Højskole, hvor jeg som ungt menneske

oplevede hans skikkelse, hørte hans stemme. Meddelelsen i 1955 i Pressens radioavis om dødsfaldet. Jeg husker endnu, hvor jeg stod, da jeg hørte det i en bevidsthed om, hvad vi alle nu havde mistet.

Og senere: en jul i en vestjysk landsbyskole, hvor vi ikke var forvante med gaveuddeling, men i fællesskab købte "Orm og Tyr" som familiejulegave. I tilgift en radioudsendelse om kirkerejserne, hvor Ole Wivel læste sit digt om Stadil Kirke og Regin Dahl spillede "Som forårssolen morgenrød".

Stadig som ungt menneske var jeg bestyrelsesmedlem i Studenterkredsen i Vartov i Ole Wivels formandstid og fik flere indtryk sammen med et studieophold på Lysebu i Norge, hvor gæstebogen fortalte om Martin A. Hansens og familiens ophold. Med "Lerhusene" i Lejre kom Hans-Ole ind i billedrækken også med lyden fra: "Stands unge rejsende, lyt ind i dit sind se ud over det disede land, som Gud længe undte din stamme."

Hans-Ole holdt det første foredrag i Råsted Sognegård, da vi gjorde eksperimentet med Folkeuniversitet "på landet", og det blev til stor inspiration frem til 70'erne, også med Dorthe. Råsted fik senere mange Martin A. Hansen foredrag. Jeg husker bl.a. Frits Raven, sognepræst på Avernakø omkring 76-77. med emnet: "Martin A. Hansens humor", hvor vi bl.a. hørte om Erik Blodøkses svigermor, men også bekendtskabet med Birgit og Thorkild Bjørnvig udbyggede forståelsen. Og så kom det store seminar 1989, hvor hele Martin A. Hansen-familien med børn og børnebørn deltog. Her blev jeres familiesammenhold om opgaven en stor oplevelse også med Mette Lise og Ulrik. Anna Elise Villemoes trak et stort læs, og vi glædede os over de vellykkede dage, som vi har gjort det ved de følgende mange seminarer.

For mig set fra mit arbejdsliv har naturligvis Martin A. Hansens tanker om skole og opdragelse haft betydning med nøgleordene oplevelse og især forundring. Jeg tænker f.eks. på, hvorledes Martin A. Hansen kunne videregive refleksioner over en slidt barnetræsko, som var med til at styrke opmærksomhed og bevidsthed hos læseren, samlet i "glæden ved at erkende", som man i øvrigt har sagt var et af Martin A. Hansens egne kendetegn. Johannes Smith siger, at det hos Martin A. Hansen var "som et barns glæde ved en smuk våd sten i strandkanten". Jeg har læst et sted, at Martin A. Hansen selv ønskede at "lære at skildre", hvad han jo blev en mester i.

Jeg har tænkt på de to ord: at erkende og at skildre, og på hvorledes der er en indbyrdes sammenhæng og vekselvirkning. Et opslag i "Store Danske Ordbog" over det danske sprog forklarer flg. om disse begrebers betydning:

*At erkende = at nå til vidtrækkende, omfattende forståelse, en dybere viden".
At skildre = at beskrive på en levende anskuelig måde med gengivelse af de væsentlige træk af virkeligheden".*

Meget overraskende er det i fortsættelse af betydningen af skildringer også at blive henvist til ordet ”skildvagt.” Det får mig til at tænke på Helge Rodes ord til Danmark:

*”Om din frihed vil vi værne
holde skjoldvagt om din fred,
ofre dig en moden kerne
fra din jord i tusind led.” –*

Jeg tror at erkendelse og skildring ofte udmøntes i ”virkning” og hos Martin A. Hansen i ”hverdag”, hvormed Ole Wivels ord bliver nærværende:

*”Da må vi takke som du for solen og regnen
lyset i menneskehjerner og ordet fra Gud
nok til en kortvarig rejse.”*

For mig er Martin A. Hansens virke en appel til helhed og sammenhæng i en ny tids vilkår ofte med en ”tabt retningssans” og en tur til Stevns netop i høsttiden, ”hvor august er en vej mellem mejede marker”, skaber en taknemmelighed over, hvad der er os givet og naturligtvis også en tak for den generøsitet, I har udvist Folkeuniversitetscenteret Skærum Mølle i dag. Jeg er fuld af beundring for jeres store projekt om ”Digter og landskab”, og jeg tror, det vil være som i ”Venner ser på Danmarkskort” - til hver plet har fået stemmer...”. At der er en vej frem ad den rejse, som Palle Lauring kaldte ”At give landet liv.”

Tak for jeres store bidrag og tak for dagen i dag.

20. august 2016, Gudrun Aspel

Efter alle disse gode ord og en lettere anretning blev deltagerne nærmest gennet ud i en ventende bus (vi var desværre blevet presset i tidsplanen), der kørte til Holtug kirke. For at markere fødselsdagen på baggrund af Landsforeningens tema om ”Orm og Tyr”, havde bestyrelsen besluttet at fortsætte arrangementet i Holtug kirke. Her fortalte Hans-Ole Hansen om den særlige runeindskrift, som er sat i kirkens sydøstlige hjørne, ”Tirad Rist”. Dette som optakt til fortællingen om Tirad, som Henning Nørhøj, Haslev, gengav i kirken med oplæsning af Martin A. Hansens novelle om Tirad. Det blev en gribende højtidsstund i kirken. Herefter kørte bussen deltagerne tilbage til Strøby, hvor Landsforeningen var vært ved et glas vin, inden denne særlige dag sluttede.

I bestyrelsen blev vi med dette arrangement belært om og fik erfaringer med logistik og tidsplan, men skønt det undervejs blev lidt hektisk, var der blandt deltagerne en god og bekræftende fornemmelse af, at også denne fødselsdagsfejring var lykkedes.

149. Udgivelser: "Det Uomgængelige hus" (Hovedland 2016), Ole Juul

I august udgav jeg på Hovedland bogen "Det uomgængelige hus", en samling kronikker, mindre artikler og prædikener samlet over temaet "Folk og kirke" med inspiration fra Martin A. Hansen-læsninger.

Bogen, der fik en god anmeldelse i Kristeligt Dagblad, kan med fordel bestilles og købes i "Bogormen", Hadsten, hvor man for 249,- kr. får en af mine andre bøger, "Nye Eftertanker" med i købet, og hvor porto desuden er betalt.

*"Bogormen", Nørregade 4, 8370 Hadsten
Tlf. 86 98 22 39
mail@bogormenhadsten.dk*

Som en appetitvækker følger her forordet:

"Ved moders hånd kom man der den første gang, der erindres".

Sådan skriver Martin A. Hansen i indledningen til "Orm og Tyr" (1952), hvor han levende fortæller om sit møde med barndomskirken i Strøby, inden han går videre med den egentlige opgave med dette pragtværk, som blev hans sidste: at beskrive og fortælle om overgangen fra hedenskab til kristendom o. år 1000 og det store kirkebyggeri, der senere fulgte og som kulminerede i 1100-tallet.

Jeg kunne gøre ordene til mine med en lille ændring, "ved faders hånd", da det var min far, der åbnede døren for mig ind til den prægtige kirke i Sjørring i Thy, som også er omtalt i "Orm og Tyr". Dertil kom, at husets fortælling fik jeg i opdragende øjemed fortalt af min mor og i pædagogisk øjemed givet af samme, da min mor blev min første dansk- og kristendoms lærer.

Da jeg var barn i 50'erne var det ikke almindeligt at børn deltog i søndagens højmesse, heller ikke i forbindelse med barnedåb, og jeg mindes ikke, at der nogen sinde i min barndom blev indbudt til en særlig børnegudstjeneste. Vi gik i stedet i søndagsskole, når der ikke var gudstjeneste i sognekirken. Men fordi min far var kirkesanger i Sjørring kirke, var jeg som barn ofte med ham til gudstjeneste. Jeg holdt af at gå rundt i det store skib, mens de voksne gjorde klar til gudstjenesten, og når den begyndte, fandt jeg min plads bagest i kirken. Jeg forstod ikke, hvad vores præst, provst West, dengang talte om i prædikenen. Han gjorde sig heller ikke umage for at jeg skulle forstå det. Jeg hørte vel heller ikke efter. Jeg forstyrrede ikke ham, og jeg lod mig heller ikke forstyrre af ham. Der lå ikke børnebøger eller tegneredskaber og papir fremme i våbenhuset, så i stedet sad jeg og undrede mig i

dette underlige og forunderlige rum, sad og så på det store krucifiks og lod tankerne flyve.

Mange år senere - i min studietid - læste jeg første gang "Orm og Tyr", og i indledningen til dette pragtfulde stykke danmarkshistorie genkendte jeg min egen personlige oplevelse i kirken. I dag tør man ikke udsætte børn for sådanne oplevelser. Nu skal de umiddelbart kunne forstå alt, hvad der sker, men i og med at alt skal være let fatteligt, har man taget forundringen ud af oplevelsen. Den havde jeg i Sjørring kirke, og den rammer mig den dag i dag, når jeg besøger min gamle kirke.

En anden kirke, som også fik en stor betydning, er Haslev kirke. Jeg kom i 1967 på kostskole på Haslev Gymnasium, hvor jeg i 1970 tog studentereksamen. Dengang gik vi i skole om lørdagen, og med de begrænsede rejsemuligheder, der var i tresserne, blev det kun til 4-5 årlige hjemrejser. Især det første år havde jeg ofte hjemve. Navnlig weekenderne var lange, når mange af kammeraterne, hvis forældre boede på Sjælland, tog hjem lørdag-søndag.

Ganske vist gjorde Fru Jakobsen, rektors kone og 'madmor', hvad hun kunne for at gøre det hjemligt og hyggeligt for os, der var tilbage. Men lige meget, hvor megen god mad hun så end lavede og serverede i privaten, så magtede hun ikke at lindre den sugende fornemmelse af savn, som kunne ramme en. Jeg gjorde så det, at jeg søndag formiddag listede hen i kirken. Når jeg skriver "liste", så skal det forstås bogstaveligt, for det at deltage i søndagens gudstjeneste var ikke noget, man som teenager i tresserne skiltede med. Men jeg nød at være i rummet.

Kirken i Haslev er bygget op omkring den oprindelige romanske kridtstenskirke fra 1100-tallet, så også den har historien med og i sig. Og dér i kirken, under søndagens højmesse, fandt jeg tilbage til 'fælleshjemmet', som Grundtvig skriver om i en af sine salmer. ("Det er så yndigt at følges ad", DDS 383). For jeg vidste, at på samme tid sad mine forældre og søskende hjemme i Sjørring kirke til gudstjeneste, hørte de samme tekster, sang måske med på de samme salmer, og nadveren blev - uforklarligt for forstanden, men ikke desto mindre virkelig - til dette fællesmåltid, som 'fælleshjemmet' byder sine. At jeg senere blev viet i Haslev kirke har ikke gjort betydningen af denne prægtige bygning mindre. Tværtimod.

Vor Frue kirke i Aarhus blev den kirke, jeg kom mest i i min studietid i 70erne. Dels prædikede min lærer og mentor professor P. G. Lindhardt ofte i kirken, dels var jeg i de sidste Aarhus-år bosat i sognet. Kirken har en helt særlig historie, og med fundet af den oprindelige kirke, kryptkirken (1060), blev der føjet endnu en historisk dimension til dette prægtige hus. Vi fik vores første barn døbt i Vor Frue kirke, og det var også her, jeg oplevede den helt særegne altergang, hvor dronningen, studenten og bumsen sammen sad til bords, og som jeg har omtalt i en af de trykte kronikker.

Den romanske kirke har således haft stor betydning for min forståelse af kirken som fælleshus og –hjem, og det er ikke tilfældigt, at jeg i næsten 35 år kom til at virke som præst i to middelalderlige, romanske kirker, Ødum og Hadbjerg. Det var her i disse kirker, at mit syn på gudstjeneste, liturgi og kirkeforståelse blev dannet. Ved min ordination, som min daværende biskop Høirup foretog i Ødum kirke, talte et par af mine gode venner fra aarhusårene, bl.a. Ole Zvergius, sognepræst ved Vor Frue kirke. Han havde forinden gjort nogle studier i pastoratets historie og kunne derfor jævnt og ligetil fortælle mig, at ”før dig var nr.16 i rækken af præster efter reformationen, og efter dig kommer nr.18”. Jeg tror ikke, jeg hæftede mig særligt ved ordene denne aften, d.9.januar 1979, hvor så meget andet skete. Men senere hen forstod jeg, hvad han mente. At som præst indgår du i en række af præster, som har virket i kirkerne. Det er ikke dig, der bærer kirken, den var der før dig og vil være der efter dig, og mens du er der, bærer den dig igennem.

Det har jeg tydeligt fornemmet – især ved begravelser og bisættelser. Denne respekt for og tryghed ved, at der i gudstjenesten og ved de kirkelige handlinger er nogle ritualer, som ikke er frit opfundne, men som er tænkt ind i og indarbejdet i disse særlige møder. Det betyder ikke, at der i gudstjenesten og ved de kirkelige handlinger ikke kan tales et nutidigt sprog. Nej, det er som Grundtvig skriver det i sangen ”Der skinner en sol i lys og løn”, at her skal der tales ”jævnt om alt det høje”. Men hele tiden i respekt for huset og for historien. Og her kom tidligt i mit virke Martin A. Hansens ord, som han skriver i sin dagbog d.15.februar 1942, til at virke som pejlemærke: ”Vor historie begynder med kristendom, den dør uden kristendom”. Dette udsagn er et koncentrat af hans indsigt omkring det store kirkebyggeri i den tidlige middelalder, at i denne proces blev beboerne i Jylland og på de danske øer samlet som folk. Danmark er ikke en konstruktion, men en begivenhed, som fik sit synlige udtryk i den romanske kirke.

Jeg har i tale og skrift igennem årene forsøgt at give mit bidrag i den aldrig afsluttede debat om folkekirken og dens gudstjeneste. Disse bidrag er i denne bog samlet i nogle af de kronikker og mindre artikler, jeg har skrevet om emnet, hvortil kommer nogle prædikener, hvor kirkens og gudstjenestens livgivende virkelighed har været temaet. Artiklerne er fra ”Ordet”, som jeg skrev til Kristeligt Dagblad i fra Advent 2013 til og med Advent 2014.

Bogen kan endvidere læses som en opfølgning på min seneste bog, ”At være til stede” (Hovedland 2013), en fiktiv dagbog, der omhandler en landsbypræsts daglige virke. I nærværende bog uddybes det grundsyn på folk og kirke, som er den røde tråd i ”At være til stede”, og som er præget af den indflydelse, som Martin A. Hansens forfatterskab og særlige syn på folk og kirke har været. Denne indflydelse og inspiration går igen i disse udvalgte tekster, og der vil derfor for den agtpågivende læser forekomme gentagelser i de forskellige tekster. Jeg har ladet disse gentagelser stå, da det vil svække autenciteten i den enkelte kronik, tekst eller prædiken, om jeg ændrede disse. Tidsmæssigt strækker teksterne sig over en snes år, og der vil derfor naturligt forekomme særligt tidsbundne udsagn og analyser

samt omtale af personer, der ikke længere har den indflydelse, som de havde, da den enkelt tekst blev skrevet eller prædikenen blev holdt. Heller ikke dette kan der ændres ved uden at svække den enkelte tekst. Eksempelvis kan nævnes kronikker, der omhandler debatten om lukning af kirker. Daværende minister Manu Sareen aftvang således – ikke respekt – men kritiske kommentarer angående dennes udmeldinger om at lukke kirker uden skelen til, om det var storbykirker uden en egentlig sognebevidsthed, eller det var landsbykirker i tyndt befolkede sogne, hvor der dog er en stor sognebevidsthed i lokalbefolkningen.

Den årvågne læser vil ligeledes erfare, at der hen over årene er en udvikling i synet på folk og kirke, en udvikling, der naturligt er bundet til ens egen udvikling og personlige tro.

Når jeg har givet bogen dens titel ”Det uomgængelige hus”, er det ikke for at forfægte det synspunkt, at du som individ og som borger i Danmark ikke kan være det hus foruden. Det er der mange, der, hvis man hænger sig i tal og statistikker, åbenlyst kan. Nej, så er det for at markere, at når man undersøger det litterære og kunstneriske miljø herhjemme, så er det tydeligt, at når en forfatter og kunstner bevæger sig ind i etiske og medmenneskelige udtryk, så er der ofte henvisninger til kirke og kristendom. Enten som belæg for udtrykket, som det kan læses i Jens Smærup Sørensens seneste roman, ”Feriebørn” (2015) eller som en opstand mod den kulturelle arv, som Henrik Pontoppidan giver udtryk for det i ”Lykke Per” (1898-1904). Forstået sådan er kirke og kristendom i en dansk kontekst en uomgængelig faktor. Eller det er, som Jørgen I. Jensen skriver det i sin bog ”Den fjerne kirke” (1995), at ”erindringen om kirken må på et eller andet uanskueligt anelsesfuldt sted eller tidspunkt slå om i en forventning om, at kirkebilledet repræsenterer en – er den end nok så vag – fremtidsmulighed. Det er dette omslag fra erindring til forventning som er den egentlige gåde”.

Nærværende bog er dels tænkt som en hjælp til de unge kolleger, der står famlende overfor dette at skulle indgå som præster og liturger i en ældgammel tradition med dens helt egne ritualer, dels som en tak til dem, der tidligt lærte mig respekt og ydmyghed for huset.

*Hadsten, maj 2016
Ole Juul.*

150: Foredrag

Ole Juul:

21.03.2017 Odense, Emeritiforeningen, ”Orm og Tyr”
01.04.2017 Bøvling, ”Martin A. Hansen og Evangeliet”
08.04.2017 Middelfart, ”Orm og Tyr”
09.05.2017 Viborg Domsogn, ”Orm og Tyr”.

151. Facebook

I oktober 2015 oprettede jeg en ny Facebook-gruppe: Landsforeningen Martin A. Hansen.

Det har vist sig, at FB er et særdeles brugbart medie, når og hvis man vil have nogle budskaber ud – i dette tilfælde om Landsforeningen og forfatterskabet. Gruppen, som jeg er administrator af, tæller i dag 146 medlemmer – og der kommer hele tiden nye til.

Hvis du er bruger af FB, er du velkommen til at tilmelde dig gruppen.

Ole Juul

152. Kommende møder og arrangementer

Generalforsamling

Onsdag d.19.april 2017 kl.19.00.

Hans-Ole Hansen fortæller om ”Gudernes Stræde”.

På generalforsamlingen vil vi udpege et nyt æresmedlem af Landsforeningen, som vil være til stede og holde et foredrag om ”Orm og Tyr”.

Der udsendes særskilt indbydelse.

Fødselsdagsfejring

I 2017 falder Martin A. Hansens fødselsdag, d.20.august, på en søndag.

Det betyder bl.a., at vi programmæssigt markerer dagen anderledes end tidligere.

Ligeledes vil vi uddele Martin A. Hansen-Prisen til en værdig modtager.

Herom mere i Nyhedsbrevet i maj 2017.

Der udsendes særskilt indbydelse.

153. Nyt fra Aarhus-Gruppen

Som bosiddende i Hadsten, Østjylland og med kendskab til og venskab med forskere og litterater i Aarhus, har jeg dannet en særlig "Aarhus-Gruppe" med henblik på at styrke udbredelsen og formidlingen af Martin A. Hansens forfatterskab.

Gruppen, som består af David Bugge, Anders Thyrring Andersen, Kjeld Slot Nielsen, Bo Rasmussen, Ejvind Nielsen og Ole Juul, og som gennem mig refererer til Landsforeningens bestyrelse, er for tiden engageret med Landsforeningens næste tema, "Martin A. Hansen og Besættelsestiden", hvor man arbejder med en udgivelse i 2018 af et større værk indeholdende relevante Martin A. Hansen-tekster og en række artikler af litterater, historikere og teologer. Hertil kommer et større seminar på Aarhus Universitet – også i 2018.

Meget mere herom i Nyhedsbrevet i maj, 2017.

154. "Løgneren" udgives på Spansk

Gyldendal har meddelt, at der mellem Gyldendal og Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid er indgået en aftale om at "Løgneren" udgives på spansk. Hermed er der kommet endnu en markant udgivelse af Martin A. Hansens mest læste roman på et af de store sprog.

155. Nyt fra medlemmerne

Bo Christensen, et mangeårigt aktivt medlem af Landsforeningen, har indsendt følgende gode beskrivelse af en aften i Landsforeningens regi.

"En aften så dejlig"

(Tanker i taknemmelighed, efter en oplevelsesrig generalforsamling i "Landsforeningen Martin A. Hansen", 28. april 2016, Strøby på Stevns).

Mørket er for længst faldet på, da vi tager afsked og bevæger os ud for at finde bilen, der gerne skulle fragte os helskindet hjem til hovedstaden efter en rigtig, rigtig god aften sammen med andre, der deler vor glæde over at have netop det tilfælles: Martin A. Hansen, hans liv og ikke mindst det værk han efterlod til egne og senere generationers glæde og fordybelse.

Aftenen er som meddelt Landsforeningens medlemmer (nu 220) en "generalforsamling", og således må den følge de regler, der i almindelighed er for en sådan, og det program med forskellige "emner", der skal gennemføres og afvikles.

Men det er ikke så meget selve den procedure, der får mig til at opleve denne aften som noget ganske særligt. Nej, det er egentlig først efter den "officielle" del af mødet (generalforsamlingen), der nu bagefter sætter tankerne i gang.

Alene dette at der i løbet af disse tre timer, som er programsat til sammenkomsten, bliver afsunget tre sange fra Højskolesangbogen med dens vældige forskelligartede indhold af tekster og melodier. De fleste, hvis ikke ALLE, synger med, og det gør oplevelsen langt mere intens, især når der er musikledsagelse (flygel). Sang kan til enhver tid og lejlighed samle mennesker i forening om noget fælles, der samtidig betyder: at være en del af - især for den enkelte.

Efter selve denne første del af programmet er afviklet, deler man glæden over det foreløbig afholdte og ikke at forglemme, samværet, ved forfriskninger bestående af kaffe / te, boller og "blødt brød". Under indtagelse af dette afholdes det traditionelle lotteri, hvis præmier består af værker af eller om foreningens navnebærer: Martin A. Hansen!

Derudover har man lige fra før arrangementets start kunnet handle bøger m.m., der vedrører forfatteren, forskellige udgaver af hans egne værker og litteratur, der omhandler eller behandler hans liv, tid og produktion. Iblandt kan man være heldig også at blive præsenteret for andre digteres værker, selvom det nok er lidt udenfor det egentlige emne. Men det gør ikke noget. Det er rart at opleve, at andre skrivende kunstners produktion kan forefindes i forbindelse med handelen omkring Martin A. Hansen. Og så bør det tilføjes, at man KAN være heldig at finde værker, 1.ste udgaver f.eks. Og endogså VISSE særtryk, hvis eksistens man dårligt nok - eller slet ikke - har kendskab til. Og så til rimelig penge! (At sådanne sælges til slige priser ville nok ærgre en antikvarboghandler i f.eks. hovedstaden).

Efter forfriskning, lotteri og præmieuddeling kommer man frem til aftenens "clou": foredrag og fortælling om det værk af Martin A. Hansen, der er blevet valgt til Landsforeningens TEMA for indeværende og kommende år (2016 og 2017).

Det er forfatterens søn, Hans-Ole Hansen, der indleder med et oplæg omkring historien og tilblivelsen af storværket om den danske landsbykirke, betitlet "Orm og Tyr". Levende berettes og ikke mindst FORTÆLLES der om de mange vanskeligheder under udarbejdelsen og den megen faglige historielæsning, som forfatteren måtte igennem for at kunne danne sig en slags overblik, der turde afklare, hvordan opgaven skulle gribes an! Det berettes, at en nær ven (Ole Wivel) og i øvrigt udgiver af bogen, måtte holde Martin A. Hansen fast på, at det var det FORTÆLENDE, det hovedsageligt og måske udelukkende drejede sig om!

Nu går ordet FORTÆLLE eller FORTÆLLING igen her, men det var også dette, der var intentionerne omkring værket – i hvert fald fra udgivers side – og HVEM kunne BEDRE end Martin A. Hansen løfte denne opgave? Jeg er ikke sikker på, at der nogensinde siden er blevet skrevet eller vil blive skrevet en sådan FORTÆLLING om den danske landsbykirke. Skulle nogen forsøge sig, tror jeg næppe, det bliver på samme vis og med samme resultat, for nu om stunder er man nok tilbøjelig til at blive lidt for ”videnskabelig”, hvilket Martin A. Hansen fik at vide af vennen og forlæggeren var en betydelig risiko, hvis ikke arbejdet blev holdt fast på netop det FORTÆLLENDE element, som fuldender værket og gør det stadig mere og mere - nu som forhåbentlig senere - læseværdigt. Jo, ”Orm og Tyr” har en fremtid for sig, hvis vi blot vil LYTTE - mens vi læser - til ordene / fortællingen, delvist og i sin helhed.

Nu sidder vi så min rejsekammerat og undertegnede i bilen på vej hjem fra digterens føde- og barndomsegn og fordøjer aftenens oplevelser. Og så er det, at det lige pludselig falder mig ind at sige: Sikken en aften. Den vil længe blive husket. Vi burde måske have afsluttet med den søde, ældre vise af Knud Pheiffer, der hedder ”En aften så dejlig som denne, kan vi leve på i mange år”.

TAK

Bo Christensen – medlem af ”Landsforeningen Martin A. Hansen”.

156. Nyt fra Anders Thyrring Andersen

Foruden et antal foredrag er de fleste af mine aktiviteter omkring Martin A. Hansen siden sidste Nyhedsbrev udsprunget af mit bidrag til bogen Efter Georg. Virkningshistoriske livtag med brandesianismen (2015), som tidligere har været præsenteret i Nyhedsbrevet.

I min artikel ”Loven om aktion og reaktion. Den dualistiske skabelon i brandesiansk litteratur-historieskrivning” forsøger jeg at vise, at den grundlæggende mekanisme i Georg Brandes’ fremstilling af litteraturens historie og udvikling er at opdele alting i henholdsvis en aktion og en reaktion. Førstnævnte er for Brandes det moderne, progressive og positive, nemlig en sekulær frihedsforestilling, medens sidstnævnte er det umoderne, reaktionære og negative, nemlig det religiøse eller kristne.

Jeg påviser da, at denne mekanisme lige siden har domineret dansk litteraturhistorieskrivning i voldsom grad, hvilket bl.a. har betydet, at man forbigår eller nedvurderer forfattere, der er såvel moderne som kristne, for en sådan kombination er ifølge den brandesianske dualisme en umulighed. Dette har haft konsekvenser for en lang række danske forfattere, herunder Martin A. Hansen.

(fortsættes på næste side)

Artikel i Critique

På baggrund af mit bidrag til Efter Georg blev jeg sidste vinter bedt om at holde oplæg på en konference i Studenterhuset på Aarhus Universitet. Temaet for konferencen var forskellige slags konservativ kritik af Georg Brandes og brandesianismen/kulturradikalismen, og jeg bidrog med et oplæg om Martin A. Hansens opgør med Brandes. I udvidet form er oplægget nu udgivet i tidsskriftet Critique, Niende årgang, 2016.

Mit bidrag bærer titlen ”På den anden side af Brandes – Martin A. Hansens og Hereticas opgør med brandesianismen”. Heri argumenterer jeg for, at tidsskriftet Heretica er andet og mere end den traditionelle fremstilling i litteraturhistorierne. Og jeg redegør for Martin A. Hansens kristent funderede kritik af naturalismen og brandesianismen, ikke mindst i tekster som essayet ”Konvention og Formaand” og den romanlange novelle ”Midsommerfesten”. Min konklusion lyder, at det ikke er så mærkeligt, at kulturradikalismen ikke bryder sig om Martin A. Hansen, for hos ham finder man en af de mest slagkraftige modsigelser af og et af de mest perspektivrige alternativer til brandesianismen i det 20. århundredes Danmark.

Interview i Weekendavisen

Til stede ved konferencen i Studenterhuset var en medarbejder ved Weekendavisen, Arne Hardis, og han henvendte sig i sensommeren med det forslag, at han ville lave et interview med mig vedr. brandesianismens og kulturradikalismens betydning for borgerligheden, meningsdannelsen, kulturpolitikken, uddannelsespolitikken og dannelsesstabt i Danmark de sidste mangfoldige år. Resultatet blev helsides-interviewet ”De tabte lande”, Weekendavisen 14.10. 2016. I løbet af interviewet kommer jeg et par gange direkte ind på Martin A. Hansen og de øvrige forfattere omkring Heretica, ikke mindst under synsvinklen ’kristne modernister’, men også som medarbejdere i skabelsen af velfærdsstatens kulturinstitutioner.

Artikel i Præsteforeningens Blad

I maj blev jeg bedt om at holde et foredrag på Himmelske Dage i København – det, der tidligere hed Danske Kirkedage. Mit emne skulle være fremstillingen af præster i nyere dansk litteratur. Jeg fik lov til at udvide emnet en smule, således at nyere litteratur blev lig med perioden fra 1940’erne til i dag. Og jeg indledte med at sige noget om Georg Brandes’ syn på kristendom og præster for at forklare, hvorfor fremstillingen af disse i så lang tid var så udtalt negativ i dansk litteratur. Men også for at sætte i relief, at udviklingen i de sidste 15-20 års litteratur er gået i en anden retning. Den kritiske afstandtagen er på retur til fordel for en engageret og ofte

sympatetisk indstillet drøftelse af præster og kristendom i forhold til den moderne virkelighed.

I udvidet form bringes dette efterår foredraget som en artikelrække i Præsteforeningens Blad. I løbet af seks numre, begyndende med nr. 44, 4. november og sluttende med nr. 49, 9. december 2016, under den fælles titel: ”Gud er et sprog der har vist sig at kunne bruges’. Om præster i dansk litteratur fra 1940’erne til i dag”. Første del drejer sig om 1870’erne og fremefter: Georg Brandes og Hans Scherfig. Anden del om Efterkrigstiden: Martin A. Hansen. Tredje del om 1960’erne-1980’erne: Tage Skou-Hansen. Fjerde del om 1990’erne: Vagn Predbjørn Jensen. Femte del om 2000’erne: Ida Jessen. Og sjette del om 2010’erne: Jens Smærup Sørensen.

Afsnittet om Martin A. Hansen (i nr. 45, 11. november) drejer sig om de to meget forskellige præsteskikkelser i to noveller fra Agerhønen: ”Martsnat” og ”Fuglene”.

157. Tilløb til en genlæsning af Orm og Tyr

Jørgen Jørgensen, Hjørring (medudgiver af ”Dagbøgerne”) har i anledning af, at Landsforeningen i år og næste år markerer ”Orm og Tyr”, sendt følgende til Nyhedsbrevet.

Værket Orm og Tyr, som blev udgivet i 1952, gælder som Martin A. Hansens kultur- og religionshistoriske hovedværk. I den forbindelse må nævnes, at der til værket tilblivelse hører et teamwork der udspandt sig som en række kirkerejser rundt i landet med Ole Wivel, Sven Havsteen-Mikkelsen og Martin A. Hansen som faste deltagere. Samarbejdet, som i perioder var meget givende for alle parter, havde også sin pris, nemlig fælles konsensus. For Martin A. Hansen betød det et forlig mellem en fremstilling båret af en udforskende og frugtbar tvivl og en fremadskridende fremstilling med syntesen som mål. Til trods for at han vendte sig mod sidstnævnte fremstillingsform, som han opfattede som værende monologisk og mere i pagt med dogmatiske lærersætninger end med det levede liv, førte kravet om konsensus til, at Orm og Tyr fik en sådan afslutning. Der hersker således et spændingsforhold mellem sidste kapitel og resten af værket.

Orm og Tyr er et så kompakt og flerstrengt værk med encyklopædiske træk, at det både historisk, antropologisk, teologisk og digterisk udgør en søstjernekategori helt for sig selv. I værket sprænges gældende fag- og emneopdelinger, og der inddrages og krydses viden og erfaringer fra et utal af områder. Det hele sker vel at mærke ikke som tumultariske anløb, men med største stringens, hvor fremstillingen bæres af en vekselvirkning mellem både det beskrivende, det fortolkende og det fortællende.

En vigtig forudsætning for hele fremstillingen er, at den videnskabelige forskning respekteres. Det betyder ikke, at videnskaben sluges rå og kritikløst, eller at der ses bort fra hverken det fortolkende eller det fortællende, om end det fortællende og fortolkende til tider domineres af hensynet til den videnskabelige forskning og dennes resultater. Tværtimod gælder, at kun i samspil med den videnskabelige forskning kan fremstillingen med dens fortolkninger og fortællinger vinde sandsynlighed, være på højde med den moderne og sekulariserede læser og fremstå troværdig. Orm og Tyr er at forstå som et helt igennem moderne værk, der har været forud for sin tid (og måske derfor er blevet fortolket som et værk fra en anden tid: fortiden).

Forfatteren gør i forordet udtrykkeligt opmærksom på, at Orm og Tyr handler om "forfædres tro, men ikke om alting". Genstandsfeltet indkredses nærmere. Det handler om fortidsmonumenter, sakrale minder og værker som har oppebåret kulturen og 'trodsset' naturen. Hermed angives en modsætning der gennemstrømmer ikke kun denne fremstilling, men forfatterskabet som helhed. Natur og kultur optræder hos Martin A. Hansen ikke som to af hinanden uafhængige størrelser, men som uadskillelige historiske krydsfigurer ikklædt stof, krop og ånd. Vi har ganske vist opfattelsen af naturen i hovedet, men hovedet er på sin side altid indfældet i kroppen. I Orm og Tyr bærer naturbeskrivelserne overalt på en merbetydning; hver naturoplevelse er beskrevet gennem et sammenspil mellem flere sanseregistre på en gang. Forfatterens blik, lydhørhed og erindring i forhold til naturen er omfattende, ja, nærmest grænseløs. Netop kendskabet (erindrende erkendelse) til naturen qua natur, giver blik for naturen som både som livgivende og som nedbrydende. Det er i denne naturproces mennesket er indfældet og som det via religion, samfundsdannelser og kultivering forsøger at tæmme.

Pointen er, at der aldrig kan blive tale om en endelig udgrænsning af naturens lunefulde væsen til fordel for den kultiverede natur. Konstant må samfund derimod udvikle rituelle institutioner som kan holde de truende kræfter på afstand eller gå til grunde. Her sætter Orm og Tyr's historisk rettede fremstilling ind, men den forløber på en ganske særegen måde, nemlig som en historik på den lige bane der løbende krydses af fortællingens vertikale nedslag i dybden. I denne fortællingens krydsning finder vi samtidig forbindelsen til og med den mere fiktive del af forfatterskabet.

Natur og kultur har, som antydnet, en generativ og konfliktladet fællesgrænse som Martin A. Hansen i relation til sit fiktive værk bestemmer som et formfelt, kaldt formmysteriet. I forfatterskabet, både det fiktive og det mere historiske, er der til stadighed tale om afsøgninger af dette krydsfelt, som er forbundet med det sakrale og i bund og grund angår menneskets grundvilkår. Mens formskabelsen står i centrum i de fiktive værker, er formens fysik og stoflighed materialet i de historiske værker. I størsteparten af forfatterskabet er begge aspekter med, men med omvendt dominansforhold og varierende styrke. Der er tale om et forfatterskab, hvor to hovedaspekter gensidigt og uafsluttet supplerer hinanden i afsøgningen af fortællingen og formfeltets skabende mysterium.

Et arbejde med Orm og Tyr kræver, for mig at se, både en inddragelse af hele forfatterskabet, dets problematik og udviklingslinjer. Hertil kommer en række nye udgivelser både med nyt materiale fra forfatterens hånd, om forfatterskabet som helhed og om Orm og Tyr.

To ekstremer må undgås: en formalisme baseret på en adskillelse mellem sag og person og en biografisme hvor værket druknes i forfatterportræt. Karakteristisk for flere af de fremstillinger omkring Martin A. Hansens romaner og noveller der så dagens lys i begyndelsen af 70'erne og frem, tenderer en formalisme, mens omvendt forfatter og værk kan være så tæt forbundne i de historisk orienterede arbejder, at vi har at gøre med noget nær ren og skær biografisme. I begge ekstremer klippes forfatterskabets nerve over.

Jørgen Jørgensen

***